

Мландым ош лум леведын. Иываш ош тус озалана. Тыгодым айдеме тукумланат илишын волгыдыжым, куаным шижын илиме шуэш. Но южгунам тыгай куаным шижаш амалым муаш неле. Лиеш, илишыште, ешыште лиеш туткар чонымак шыгыремда. Тыгай кумыл авалтен Морко велысе ик ешымат.

Морко кундемын чапланыше дирижёржо, Морко академический калык хорын ончыксо художественный вуйлатышыже, Марий Эл искусствын сулло деятельже В.П.Лазаревын тений ўмыржө кугу трагедийлан көра лугыч кўрылтын. Тиде эше шошымак лиын гынат, ешыже чон сусырым тачат шижеш, моткоч ойгана. Марий калыкын чапланыше искусство

кышто калык театрыште спектакльым шындынат, тудланат рольым пуэзыт. Мыят ончаш миенам. Шыма, поро улмыжым тунамак пеш шижынам. Тыге пўралтын: тудо ласка, шыма, поро, а мый вигак ваштареш ойлем. Вестўрлырак улам. «Римма, тый ойлымет деч ончыч изиш шоналте», — манеш ыле. Иылмем мыйын тура, шенгеч монь ойлен коштшо омыл.

Ме 1974 ий 6 октябрыште ешангына. Игече пешак сай шоген. Шыже гынат, чевер кече ончен. Ен-шамыч тувыр дене коштыныт.

Ушнымеке, ик ий гыч ўдырна шочо. Таня лўмым пуышна. Кокымшо ўдырна шочмеке, Надя манын лўмдышна. Иле-

● ШАРНЫМАШ СОРТА

лектын шогалам, улам — Валерик толеш. Ошкылмыж гычак палем: Ласкан гына толеш. Моркышкат вашляш миенам.

90-шо ийлаштыже Эстонийыште Тартусо ял озанлык академийыште тунемын. Кызыт Финляндийыште ила.

Кокымшо ўдырышт, Надежда, Ежовысо совхоз-техникум тунем лектын.

— Ачам 11 класс деч вара мыйым пединститутыш тунемаш пешак колтынеже ыле, — шарналта Надя. — Икмыняр тылзе подготовительный отделенияшкат коштынам. Но ала-можо келшен огыл. Мыйын тукым акам Светлана Ежово совхоз-техникумшто зоотехниклан тунемын. Лучо тушко тунемаш каем, пырля илаш акам уло, шоналтенам. Ежовышто бухгалтерлан тунем лекмек, Йошкар-Олаште вич ий продавщицылан ыштышым. Марлан лектынам. Морко посёлкыш илаш толмеке, ик жап

Мыйым тудо кечын больницыш пыштеныт. Валерик мўнгыштө шкетын лиын, — оила Римма Александровна.

Тудо эрйўдым Курыкўмбалне кок сурт йўлен: Лазаревын да пошкудыштын. Валерий Павловичын тиде шучко пожарешак ўмыржө кўрылтын. Кузе пожар ылыжын — нигө раш ок пале. Кугу туткарын кышаже кызытат палдырна. Римма Александровналан, Валерий Павловичын пелашыжлан, ялыште сурт йўлен пышмеке, чон ойгырат, тўрсырымат чытыман. Кушто-гынат илиман. Морко посёлкышто тўшкагудышто пөлемым пуэныт. Но тушко чон пешыже огеш шупш. Кызыт Морко посёлкышто тулачыже да Надя ўдыржө дене ила.

— Мый изи ўдыремым да

«ЛИЙЫНАТ ТЫЙ СУКСО ГАЕ ВОЛГЫДО ЧОНАН»

✓ 85. Могово 2011

мастарже-шамычмат тиде увер шўлыканаш таратен.

Искусство аланыште тыршыше тиде уста айдеме мондалтдыме кышам коден.

Мыйым шкемымат шарнымаш авалта. 2006 ийыште, Морко посёлкыш мийымеке, районысо культура полатыш Валерий Павлович дене чон почын кутыренна ыле.

А ынде тыге лекте: культура полатыш хор классышкыже дирижёр шкеже огыл, пелашыже, ўдыржө тудым шарналташ толыныт. Хоржын участникшешамычат дирижёр нерген поро

нна Курыкўмбал ялыштак. Ондакше тудо Морко районысо культура пўртыштө методистлан ыштен. 1-ше номеран Морко кыдалаш школышто музыкалык тунуктен. Анатолий Александрович Александровын ўжмыж почеш 24-ше номеран Морко СПТУ пелен хорым вўден. Пашаже ушненак толын.

Морко культура дворецыште хорым вуйлаташ пел ставкым пуэзыт. Эше аваже ила ыле. «Валерик, пел ставкылан мом тынар толашен коштат» манмыжлан тыге вашештымыжым

А вынде тыге лекте: культура полатыш хор классышкыже дирижёр шкеже огыл, пелашыже, ўдыржō тудым шарналташ толыныт. Хоржын участникшешамычат дирижёр нерген поро шарнымашым аралат.

— Ме Валерик дене икте-весеынам изи годсекак паленна, ик ялыштак шочын-кушкынна, Курыкўмбал ялыштак йоча жапна эртен, — мутшым радамла дирижёрын пелашыже Римма Александровна. — Тудо мый дечем ныл ийлан кугурак ыле. Мыскара йōре ойлымыжо кызытат ушыштем: «Азиэт дене ме йўшытлаш ошкылына. А тый, изи ўдыр, йолетым кадыртен, мемнан почеш каже гана куржын миет ыле». «Тугеже тый мыйым изиэт годымак пелашетлан ойырен налаш ончен ямдыленат улмаш» манын, мыскара йōре ойленам мыят.

В.Лазарев Усола тўналтыш, а вара Морко кыдалаш школышто тунемын. Художественный самодетельностьшто мураш йōратен. Тидыжак тудым Морко кыдалаш школ деч вара 1964 ийыште Йошкар-Олашке И.Палантай лўмеш музыкальный училищыш тунемаш пураш таратен. Дирижёрско-хоровой отделениймак ойырен налын.

— 1965 ий. Мый — латвич ияш ўдыр, тудо — латиндеш ияш качымарий. Йошкар-Оласе музыкальный училищыште тунемын, — умбакыже шарналта Римма Александровна. — У ийым, ялыште ик суртышто погынен, самырык-шамыч пырля вашлийынна. Келшаш шонымаш монь тунам эше лийын огыл. Ялыште тудын танже ыле.

Тунемме жапыштак армийыш миен толын. Арми́й радам гыч пōртылмекыже, музыкальный училищыште умбакыже тунемын. Музучилище деч вара 1971 ийыште Морко велышкак пашам ышташ толын. Мор-

Морко культура дворецеште хорым вуйлаташ пел ставкым пуэныт. Эше аваже ила ыле. «Валерик, пел ставкылан мом тынар толашен коштат» манмыжлан тыге вашештымыжым шарнем: «Авай, мылам окса ок

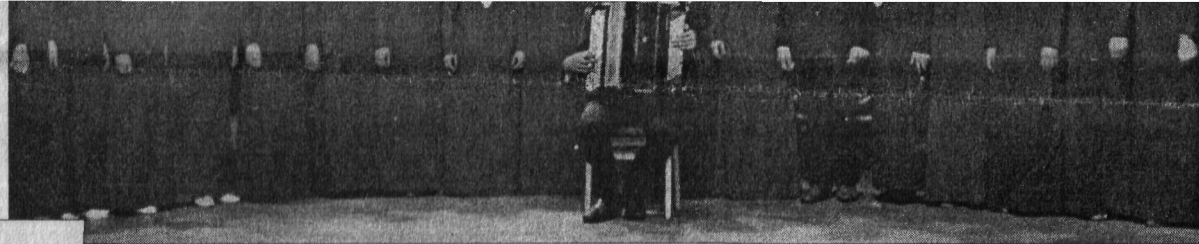

кўл. Мыйын чонем канен толеш». Аваже, Анна Егоровна, ачаже, Павел Михайлович, «Новый путь» колхозышто тыршенит, пеш поро чонан лийыныт.

1986 ий гыч Морко культура дворецыш пашаш коштын, хорым вуйлатен.

Репетиций арнялан кок гана эртаралтын, кастане кудыт гыч индеш шагат кас марте шуйнен.

Морко гыч Курыкўмбал йотке — кум километр. Теле ма, шошо ма, кенеж ма, шыже ма, лавыран игечыже, поранже — вашлияш коштынам. Латвич минутлан монь вара ш кодеш — чонем вургыжеш. Ял вуйыш

Гастроль але фестиваль гыч толмышт жапыштат тыгайже лиеден.

«Мом ноен коштат, Римма. Ласкан шинче мōнгыштō», — манеш ыле.

Валерик кочкаш моткоч тамлын шолта ыле. Перемечет, подкогылет, пиццет, пельменет — чыла шке ыштен. Мыйже 18 ий Морко гостиницеште администраторлан ыштенам. Кугечылан, поминкалан эрдене тошто марийшамычым ушташ кўлеш. Чыла чесым тудо шке поген шынды ыле.

Пелашем деч ик ганат осал мутым колын омыл. Пешак поро, тыматле айдеме лийын. Мый йōсыжым кызит гына шижам. Мылам тудо моткоч ок

сите.

2009 ий йотке тудо Морко академический калык хорым вуйлатен. Варажат коллектив дене кылым кўрлын огыл. «Мый тиде хорым ўшанле кидыш пуэнам. Мыйын поро пашам огеш йом», манын.

— Валерик колымыж деч 10 кече ончыч омын ужын. «Римма, Таня ўдырем ден венгымын эрге икшывышт шочеш. Омым ужым, товарым поген пыштышым», — манын ыле. А омыжо весе нерген туштен улмаш, — оила Римма Александровна.

Лазаревытын кугурак ўдырышт, Татьяна, кодшо курымын

кевытыште продавщицылан ыштышым, вара — «Сбербанкын» Марий региональный филиалжын Моркысо отделенийыштыже контролёр-кассирлан. Москвасе открытый социальный институтышто заочно тунемынам. Икымше курсышто тунемме годымак икшывым вученам. Йочам ыштымеке, ўдыремын кум тылзаш улмыж го-дым тунемаш каенам, а вич тылзашыж го-дым пашаш лектынам. Мариемын аваже, Анна Николаевна Кудряшова, пеш полшен. Сергей пелашемын колымыж деч вара кугу ўшан ачамлан лийын. Полшашак тыршен.

Ялыште илаш тунемшын чонжо эре ялышкак шупшеш. Ачамат тыгай чон денак ойырте-малтын. Мылам кеч Моркышто, кеч олаште кеч-могай пачерым пуышт — тушто садак илен ом керт, манеш ыле. Ялыштак илаш келшен.

Но ўмыржō тыге кўрылтеш манын, кō шонен, кō пален.

— Тиде кугу туткар тений 19 мартыште, шуматкечын, эрйўдым лийын. Мыйже икмыняр кече ончыч шольмын уныкажым больницыш конденам да шкежат черланен толынам ыле. Кушкыжмо, вўргече, изарня, кугарня — эре температура. Кугарня эрдене Валерик оила: «Римма, адак шодет пуалын огыл дыр. Йўдвошт кокырышыч». Икана воспалений дене эмлымверыште киенам ыле. Температурым высышна: 39,9 градус. «Больницыш врач дека приёмыш кай», — мане.

мариемын аважым санаторийыш колтенам ыле. 18 мартыште кастане авам дека больницыш мийышым. Ачат дека миен тол, мане. Эрла миенак толам, маным. Но эрйўдым тыгай шучко трагедий лийын, — чон коржын каласыш Надежда.

Чынжымак, шоналтет, да кумыл тодылалтеш. Молан илышыште тыге? Молан тыгай поро айдемын ўмыржō шучко мучашан лийын? Вет Валерий Павлович Лазарев илышыштыже калыклан порым гына ыштен. Тудлан илыман да илыман ыле.

21 мартыште Морко районысо калык усталык, тўвыра да каныме рўдерыште панихида лийын. Калык пеш шуко погынен. Шуко поро мут йонгалтын. В.П.Лазаревым 21 мартыште Морко шўгарлаште тоеныт.

Айдеме ты тўня гыч эрелан каен, но поро лўмжō калыкыште курымеш илаш тўналеш. Ойлымынам тиде уверат пенгыдемда: Морко академический калык хорлан шукерте огыл Валерий Лазаревын лўмжым пуымо.

Ю.ГРИГОРЬЕВ.

Снимкылаште: Марий Эл искусствын сулло деятельше, дирижёр В.П.Лазарев (кодшо курымын 80-шо ийлаже); Морко академический калык хор; Валерий Павловичын пелашыже Римма Александровна, Надя ўдыржō да Ирина уныкаже.

А.Титовын да еш архив гыч фото.